

A Tiszalúc-sarkadi újkőkori falu feltárásának eddigi eredményei

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

A tiszalúci lelőhely – több évtized óta – kisebb-nagyobb megszakításokkal a MNM jelentős ásatásainak a helyszíne (1. kép). Elsőként Patay Pál végzett itt folyamatos feltárásokat 1974 és 1990 között (PATAY 1987). Kutatásainak köszönhetően a lelőhelyen ismertté vált (többek között) egy, a középső újkőkor időszakából származó „alföldi vonaldiszes” (röviden AVK) település is, elsősorban temetkezései révén. A feltárások folytatására részben a középső újkőkor eleji falu és annak temetkezései, illetve ritkaságszámba menő hagyatéka készítették bennünket.

Az újkőkori falu a Sarkad-ér mellett elterülő magas dombvonulaton jött létre, egy viszonylag sík terepet alkotó partszakaszon. A mederhez legközelebb eső településnyomok kb. 20–40 méterre, míg a legtávolabbiak 150–200 méterre jelentkeztek. A mezőgazdasági művelés alatt álló, szántott felszínen (kb. 1–1,2 hektáron) kiegészített paticsdarabok, edénytöredékek, kőszerszámok és állatcsontok jelzik napjainkban az egykori falu maradványait.

Mivel a korábbi évek újkőkori maradványai a rézkori falu északi részén, (a falut közrefogó palisádon belül) kerültek elő, célszerűnek tartottuk, hogy ehhez a felülethez kapcsolódva folytassuk feltárásainkat. Földtulajdoni és ásatástechnikai okok miatt, elsősorban kisebb (4×6 méteres) szelvények sorozatával tudtuk kialakítani – 2 év után – az első nagyobb, kb. 970 m² nagyságú, összefüggő ásatási területet.¹ Várakozásainknak megfelelően a feltárt területen újabb középső neolitikus temetkezések és hulladékgödrök, valamint oszlopvázak szerkezetű házak nyomai jelentkeztek. A rézkori telep északi oldalán szórványos rézkori objektumokat találtunk, feltehetően éppen azért, mert a Hunyadihalom-kultúra lakossága – valószínűleg kegyeletből – nem terjeszkedett errefelé.

Az alábbiakban összefoglaljuk az elmúlt 3 év kutatásait, Patay Pál korábbi eredményeivel összevetve. Tiszalúcon a középső neolitikus telepjelenségek (sírok, házak, gödrök), sajátos elrendezésben – koncentráltan és egymástól jól elkülönülve – je-

Die bisherigen Ergebnisse der Freilegungen in der neolithischen Siedlung von Tiszalúc-Sarkad

(Komitat Borsod-Abaúj-Zemplén)

Seit mehreren Jahrzehnten ist der Fundort von Tiszalúc mit kleineren und größeren Unterbrechungen der Schauplatz der bedeutenden Ausgrabungen des Ungarischen Nationalmuseums (Abb. 1). Als Erster führte hier Pál Patay kontinuierlich Freilegungen zwischen 1974 und 1990 durch (PATAY 1987). Unter anderen wurde auch eine mittelneolithische, in die Alföld-Linienbanderamikultur (ALBK) zu datierende Siedlung hauptsächlich anhand der hiesigen Bestattungen bekannt. Zur Fortsetzung der Freilegungen bewegten uns teils die Siedlung und die Bestattungen vom Anfang des Mittelneolithikums, bzw. deren als Unikum geltender Nachlaß.

Das neolithische Dorf erstreckt sich auf einem hohen Hügelzug den Sarkad-Bach entlang, auf einer verhältnismäßig ebenen Strecke des Ufers. Die dem Ufer am nächsten liegenden Siedlungsspuren konnten ca. 20–40 m, die weitesten 150–200 m weit vom Ufer entfernt beobachtet werden. Auf dem landwirtschaftlich bebauten, geackerten, etwa 1–1,2 ha großen Gelände weisen heute gebrannte Lehmewurfstücke, Gefäßscherben, Steingeräte und Tierknochen auf das einstige Dorf hin.

Da die neolithischen Denkmäler in den früheren Jahren auf dem nördlichen Teil der kupferzeitlichen Siedlung (innerhalb der das Dorf umgebenden Palisade) vorkamen, schien es zweckmäßig zu sein, die Ausgrabungen diesem Gebiet anschließend fortzusetzen. Wegen der Grundeigentumsverhältnisse und ausgrabungstechnischer Gründe konnten wir mit der Reihe von kleinen (4×6 m) Quadranten die erste, ca. 970 m² große zusammenhängende Ausgrabungsfläche nach zwei Jahren bekommen.¹ Unseren Erwartungen entsprechend kamen neue mittelneolithische Bestattungen und Abfallgruben, ferner die Spuren von Häusern mit Pfostenkonstruktion im freigelegten Areal vor. Auf dem nördlichen Teil der kupferzeitlichen Siedlung fanden wir sporadisch kupferzeitliche Objekte. Es ist zu vermuten, daß sich die Bevölkerung der Hunyadihalom-Kultur – wahrscheinlich aus Pietätsgründen – in dieser Richtung nicht ansiedelte.

In den nachfolgenden werden die Forschungsergebnisse der letzten drei Jahre zusammengefaßt, verglichen mit den Ergebnissen von Pál Patay. In Tiszalúc zeichneten sich die mittelneolithischen Siedlungserscheinungen (Grä-

lentkeztek. Kutatásaink jelenlegi szakaszában, már most, viszonylag jól kirajzolódik az újkőkori település szerkezete. Az egykori lakóházak, a temetkezések és a hulladékgödrök külön-külön, egymás mellett helyezkedtek el, a házakat délről a temetkezések, északról pedig a hulladékgödrök fogták közre. A feltárt felszínen a cölöpnymok két helyen mutattak kisebb-nagyobb sűrűsödést. Az egyik helyen legalább 2–3 házsorra (utcasorra) utaló cölöpnymok mutatkoztak, míg a másikon – az egyik igen terjedelmes hulladékgödör túlsó oldalán –, egy újabb házsornak a kezdeteit feltételezzük.²

Cölöplyukakból eddig összesen 120-at találtunk, amelyek az egykori építményekből hosszabb-rövidebb falszakaszokat rajzoltak ki. Teljes házat – a szelvények mérete miatt – még nem sikerült feltárunk, csupán házrészeket. Az eddigi kb. 8–9 m szélességű és 40–45 m hosszúságú ásatási felszínünkön már most legalább 6–7 ház jelenléte tételezhető fel. Az újkőkori települést jelenleg 40–80 cm vastagságú humuszréteg borítja. A néhány évtized óta tartó talajművelésnek „köszönhetően”, az újkőkori járósíntől, a házak padlójából vagy a falakból szinte semmi sem maradt meg. Az egykori járósínt rekonstrukciójához jó támpontot nyújtott a hulladékkal megtelt és kagylóréteggel borított gödrök felszíne.

Döngölt agyagpadlóra utaló maradványt mindössze egy esetben találtunk, ami két nagyobb tárolóedény töredékei alatt maradt meg. A lakóházakból általában a kerek (15×20 cm átmérőjű) vagy ritkábban téglatest alakú (40×70 cm nagyságú) cölöpnymok maradtak fenn. A hulladékgödrökbe dobált, sártapasszal bevont vesszőfonatok, kitöltött falak maradványai utalnak az oldalfalak kialakításának módjára is. E házak minden bizonnyal több helyiséggel, de legalább kettővel rendelkeztek, ugyanis több helyen megfigyelhettük a hosszanti oldalfalakra merőleges, belső osztófalak nyomát, amelyek „T”-alakzatban rajzolódottak ki.

A gödrök – funkciójukat tekintve – több szempontból is fontos objektumai voltak e településnek; belőlük nyerték a lakóházak kialakításához, a padlózatához, a falak tapasztásához, a karbantartásához, valamint a használati tárgyaikhoz, az edényekhez, ékszereikhez, kultikus szobrocskákhoz szükséges agyagot. Végül pedig ugyanezek a gödrök lettek a háztartásokból kikerülő hulladékok, az eltörött edények, szerszámok, az ételmaradványok (állatcsontok, kagylóhéjak, halmaradványok) tároló helyei is. Egy-egy ilyen gödör tartalmának a tüzetesebb átvizsgálása rendkívül sok adatot eredményez az egykor élt emberek tárgyi emlékei, hétköznapi

ber, háuser, Gruben) in einer eigenartigen Anordnung ab, sie lagen konzentriert und voneinander gut abgesondert. Bei der gegenwärtigen Stellung unserer Forschungen kann bereits die Struktur der neolithischen Siedlung verhältnismäßig gut beobachtet werden. Die einstigen Wohnhäuser, Bestattungen und Abfallgruben befanden sich voneinander getrennt, nebeneinander. Die Häuser waren in Süden von den Bestattungen, in Norden von den Abfallgruben umgeben. Auf der erschlossenen Fläche konzentrierten sich die Pfostenlöcher an zwei Stellen. An einer Stelle konnten auf zwei oder drei Häuserreihen (Straßen) hinweisende Pfostenlöcher festgestellt werden, während eine andere Häuserreihe an der anderen Stelle – jenseits einer sehr großen Abfallgrube – unserer Annahme nach anfangen kann.²

Bis dahin fanden wir 120 Pfostenlöcher, die längere oder kürzere Wandstrecken der einstigen Gebäude skizzierten. Auf den kleinen erschlossenen Flächen konnten bis dahin kein vollständiges Haus, nur Teile von Häusern freigelegt werden. Auf dem bisherigen 8–9 m breiten und 40–45 m langen Ausgrabungsgelände können bereits mindestens 6–7 Häuser nachgewiesen werden. Gegenwärtig bedeckt eine 40–80 cm dicke Humusschicht die neolithische Siedlung. Die seit einigen Jahrzehnten dauernden Bodenbearbeitungen vernichteten den neolithischen Gehbodenniveau, den Fußboden und die Wände der Häuser beinahe vollkommen. Zur Rekonstruktion des einstigen Gehbodenniveaus boten die Gruben, d. h. die Oberfläche der mit Abfall vollen und mit einer Muschelschicht bedeckten Gruben einen guten Anhaltspunkt.

Rest eines gestampften Lehmbodens kam an einer einzigen Stelle, unter den Bruchstücken von zwei großen Speichergefäßen vor. Auf die Wohnhäuser weisen die runden Pfostenlöcher mit einem Durchmesser von 15×20 cm, seltener die rechteckigen mit einer Größe von 40×70 cm hin. Die in die Abfallgruben geworfenen Lehmewurfstücke von Häusern mit Geflechtkonstruktion deuten auch auf die Bautechnik der Seitenwände hin. Diese Häuser bestanden ganz gewiß aus mehreren, aber mindestens aus zwei Räumen. An mehreren Stellen konnten nämlich die Spuren der inneren, auf die Längswände quergerichteten Teilungswände in T-Form beobachtet werden.

Ihrer Funktion nach spielten die Gruben in mehreren Hinsichten wichtige Rolle in diesen Siedlungen. Sie waren in erster Linie Lehmgruben, aus denen Lehm zum Fußboden, Bewurf der Wände, zur Herstellung der Gebrauchsgegenstände, Gefäße, Schmucksachen und kultischen Statuetten genommen wurde. Dann wurden dieselben Gruben mit Haushaltsabfall, d. h. mit zerbrochenen Gefäßen, Artefakten und Speiseresten (Tierknochen, Muschelschalen, Fischgräten) aufgefüllt. Die gründliche Analyse des Inhaltes je einer Grube ergibt sehr viele Angaben zur Erkenntnis der gegenständlichen Denkmäler

vagy kultikus rendeletetésű tárgyai, a megélhetési forrásainak a megismeréséhez, de az újkőkori falu szűkebb környezetének, vagy a lokális éghajlati viszonyok változásainak a tanulmányozásához is.

A gödrökben felszaporodott hulladék zömét itt is a háztartási edények töredékei alkották. Ezek a szemétgödrök több száz edény – még feldolgozásra váró – darabjait tartalmazták. Előzetes elemzéseink nyomán azonban azt már megállapíthattuk, hogy a begyűjtött edények rendkívül egyszerű forma- és motívumkinccsel rendelkeztek (ORAVECZ 1997). Jellemzőek a tálak különféle változatai, amelyek alacsony-tömzsi vagy karcsú-magas talpcsővel, illetve egyenesre és gömbszerűre kiképzett oldalfallal rendelkeztek. A töredékek között szép számban voltak cilindrikus nyakú, ovális testű fazekak, tagolt nyakú csészék, amelyek minőségben, nagyságban és díszítésben váltakoztak. A díszítőtechnikák és minták között általánosak voltak az 1–2 vonalas, egyenes és hullámos, durva minőségű bekarcolások, az ún. „Schlickwurf”-os (agyagmaszával bevont), vagy a díszítetlen natúr felületek (2. kép). Fennmaradtak olyan töredékek, amelyek egykor (a bekarcolt motívumokhoz hasonlóan) feketére voltak festve (3. kép). A karcolt és festett edények darabjai között több, időrendi szempontból is fontosnak tartott töredék volt. Valójában ezeknek köszönhető, hogy meghatározhattuk a település korát, ill. az élettartamát. A talált edények többsége még az Alföldi Vonaldíszes Kultúra fejlődésének korai időszakában készülhetett (az alacsony csőtalpas tálak, a tagolt nyakú kis csészék, vagy a „gyöngyözéses” stílusú festés), de megjelentek már közöttük az AVK késői szakaszában majdan általánossá vált finoman karcolt, új égetési technikával díszített, bükki stílusú, vagy a Szamos vidékére jellemző fekete, kátrányos festésű edények is (4. kép). Az említett tipológiai és stiláris jellemzőket figyelembe véve, a tiszalúci település időtartamát (a létrejöttétől az elhagyásáig) az AVK 1–3. fázisai közé helyeztük (RACZKY 1989). Az újkőkori kutatás az ilyen korai Felső-Tisza-vidéki telepek korát a Kr. e. 6. évezred közepére és részben pedig az elejére teszi (HERTELENDI – SVINGOR – RACZKY – HORVÁTH – FUTÓ – BARTOSIEWICZ – MOLNÁR 1998).

A hulladékgödrökből nemcsak a hétköznapi élethez kapcsolódó háztartási edények, hanem a valláshoz kapcsolódó leletek is előkerültek. Két „arcosedényből” származó töredéket a konyhai hulladék között, a szemétgödörben találtunk meg. Két különböző edény pereméből származtak, amelyeket szabályosan kiütögettek az edényfalakból, s így kerültek a hulladékgödörbe, feltehetően miután a

der damaligen Menschen, so zu der ihrer Gegenstände alltäglicher oder kultischer Funktion, dann zu der ihrer Unterhaltsquellen, aber auch zur Erkenntnis der engen Umgebung des neolithischen Dorfes, bzw. auch zu der der klimatischen Veränderungen.

Das Gros des Inhaltes der Gruben wird auch da durch die Bruchstücke von *Haushaltsgefäßen* vertreten. In diesen Abfallgruben gab es die Scherben von mehreren hundert Gefäßen, die aber noch nicht bearbeitet werden konnten. Nach den vorläufigen Analysen konnten wir aber so viel bereits feststellen, daß die vorgekommenen Gefäße einen außergewöhnlich einfachen Form- und Motivschatz aufweisen (ORAVECZ 1997). Charakteristisch sind die verschiedenen Varianten der Schüsseln, die mit einem niedrigen und gedrungenen, oder schlanken und hohen Rohrfuß, bzw. mit gerader oder kugelig geformter Seitenwand hergestellt wurden. Unter den Bruchstücken gab es zahlreiche Fragmente von Töpfen mit zylindrischem Hals und ovalem Körper, bzw. Stücke von Tassen mit gegliedertem Hals, die der Qualität, Größe und Verzierung nach unterschiedlich waren. Unter den Verzierungstechniken und -mustern treten die in ein oder zwei Reihen grob eingeritzten geraden Linien und die Wellenlinien, die mit Schlickwurf verzierten oder die unverzierten Oberflächen auf (Abb. 2). Es gibt Bruchstücke, die (wie die eingeritzten Motive) zu schwarz bemalten Gefäßen gehörten (Abb. 3). Unter den Scherben der eingeritzten und bemalten Gefäße kamen mehrere, auch in chronologischer Hinsicht als wichtig geltende Stücke vor. In der Wirklichkeit ist es diesen Funden zu danken, daß man das Alter bzw. die Lebensdauer dieser Siedlung bestimmen konnte. Die meisten Gefäße (wie die Schüsseln mit niedrigem Rohrfuß, die kleinen Tassen mit gegliedertem Hals und die Gefäße mit geperlter Bemalung) konnten noch in der frühen Entwicklungsperiode der Aföld-Linienbandkeramik gemacht werden, aber auch die in der späten Phase der ALBK allgemein verbreiteten Gefäße mit fein eingeritzter Verzierung und mit Hilfe einer neuen Verbrennungstechnik im Bükk-Stil gemachten, bzw. die für die Szamosgegend kennzeichnenden schwarzen, mit Pech bemalten Exemplare sind schon vorhanden (Abb. 4). Mit Rücksicht auf die erwähnten typologischen und stilistischen Charakterzüge datierten wir die Siedlung von Tiszalúc (von ihrer Besiedlung bis zum Aufhören der Siedlung) zwischen die 1. und 3. Phase der ALBK (RACZKY 1989). Die ähnlich frühen Siedlungen werden von den Neolithforschern im oberen Theißgebiet in die Mitte und teils an den Anfang des 6. Jahrtausendes v. Chr. datiert (HERTELENDI – SVINGOR – RACZKY – HORVÁTH – FUTÓ – BARTOSIEWICZ – MOLNÁR 1998).

In den Abfallgruben kamen nicht nur die Haushaltsgefäße des alltäglichen Lebens, sondern auch mit der Religion in Verbindung stehende Funde zum Vorschein. Zwei Bruchstücke von „Gesichtsgefäßen“ wurden im

funkciójukat elveszítették. Ez a szokatlan aktus minden bizonnyal vallásos elképzelések egyik megnyilvánulása lehetett, hiszen több hasonló „esetet” tapasztaltak más arcok edények előfordulásakor is (RACZKY 1982). Az egyik tiszalúci töredék egy sematizált arcot és feltehetően női felsőtestet ábrázolt (5. kép), a másik pedig az AVK agyagplasztikáira jellemző sarlómotívumot őrzött meg (4. kép).

A gödrök sok, alig néhány centiméteres *miniatur* edénykét is tartalmaztak. Ezeknek az edénykének ugyancsak köze lehetett a telep lakóinak vallási életéhez. Erre a feltevésre főként a temetkezésekből előkerült példányok alapján tudunk következtetni, ugyanis az elhunytak mellé gyakran helyeztek ilyen, vörös okkerfestéket tartalmazó edénykéket. A halotti szertartásban való előfordulásuk egyértelmű, de pontos szerepük, jelentésértelmük egyelőre nem világos.

Az újkőkori település lakói állattenyésztésből, növénytermesztésből és vadászatból, halászatból élhettek. A hulladékanyagban talált állatcsontokról, kagylókról, hal- és növényi maradványokról még nem rendelkezünk szakszerű meghatározásokkal, de annyit megállapíthattunk, hogy a házasított állatok közül a szarvasmarha, juh, sertés az itteni lakosság táplálkozásának fontos részét képezte. Az étrendjüket pedig a környék vadállatainak (őstulok, vaddisznó, szarvas) és halállományának (harcsa, csuka) fogyasztásával egészítették ki (VÖRÖS 1994).

A Felső-Tisza-vidéken élő újkőkori földművesek ekkor már ismerték a búza, árpa termesztését (GYULAI 1996). A tiszalúci maradványok elemzésére még nem került sor, bár nemcsak a magvak, hanem a nagyméretű edények vastag falában keletkezett növényi lenyomatok is fontos adalékkal szolgálnak majd, mind a termesztett, mind a vadon élő fajok elterjedését illetően.

Főként a gödrökből – de a lakóházak környékéről is – számtalan csiszolt és pattintott technológiával előállított kőszerszám került elő. A különböző nyersanyagok (obszidián, radiolarit, gránit, pala, kova stb.) a környező tokaji, mátrai, zempléni és a dunántúli kőlelőhelyekről származnak. A sok pattinték, szilánk egyben arra is utalhat, hogy a telep lakói eszközeiket helyben állították elő.

Különösen érdekesnek tűnnek számunkra az újkőkori falu temetkezései. Eddig összesen 13 sírt tártunk fel. Az elhantolások többségénél megfigyelhettük a kor temetési szertartásainak fennmaradt elemeit. Így a sírgödrök, az elhunytak tájolása, fekvésmódja, viseletük tartozékai, és az élőknek a halottak iránt tanúsított figyelmessége: a mellék-

Haushaltsabfall einer Abfallgrube gefunden. Beide sind Randstücke, die aus der Gefäßwand – nachdem sie ihre Funktion höchstwahrscheinlich verloren hatten – regelrecht ausgeschlagen und in die Abfallgrube geworfen wurden. Dieser ungewöhnliche Akt könnte aller Wahrscheinlichkeit nach die Äußerung der religiösen Vorstellungen dieser Population gewesen sein, da man bis dahin schon mehrere ähnliche „Fälle“ in Verbindung mit dem Vorkommen der Gesichtsgefäße beobachten konnte (RACZKY 1982). Eines der Fragmente von Tiszalúc stellt ein schematisiertes Gesicht und vermutlich einen weiblichen Oberkörper dar (Abb. 5), während das andere ein für die Tonplastiken der ALBK kennzeichnendes Sichelmotiv aufweist (Abb. 4).

Die Gruben enthielten auch viele, kaum einige cm hohe kleine Gefäße. Diese *Miniaturgefäße* konnten mit dem religiösen Leben der Siedlung ebenfalls in Verbindung stehen. Diese Annahme basiert hauptsächlich auf der Tatsache, daß ähnliche Exemplare auch in den Bestattungen vorkamen. Solche, rote Ockerstücke enthaltende kleine Gefäße wurden nämlich den Toten oft beigegeben. Ihr Vorkommen im Grabritus ist eindeutig, aber ihre genaue Rolle und Ideeninhalt sind vorläufig unklar.

Die Bewohner dieser neolithischen Siedlung konnten Tierzucht, Pflanzenbau, bzw. Fischerei und Jagd treiben. Die im Abfall gefundenen Tierknochen, Muschel, Fisch- und Pflanzenreste wurden von Fachleuten noch nicht analysiert, aber so viel steht schon fest, daß das domestizierte Rind, Schaf und Schwein in der Nahrung der hiesigen Bevölkerung eine wichtige Rolle spielten. Ihre Kost wurde mit Wildtieren (Urrind, Wildschwein, Hirsch) und Fischen (Wels, Hecht) ergänzt (VÖRÖS 1994).

Die im Neolithikum im oberen Theißgebiet gelebten Bauern konnten schon Weizen und Gerste anbauen (GYULAI 1996). Die in Tiszalúc gefundenen Reste wurden noch nicht analysiert. Nicht nur die Körner, sondern auch die in der dicken Wand der großen Gefäße erhalten gebliebenen pflanzlichen Abdrücke können zur Verbreitung sowohl der Kultur- als auch der Wildpflanzen wichtige Beiträge liefern.

Hauptsächlich in den Gruben, aber auch in der Umgebung der Häuser kamen zahlreiche geschliffene und gespaltene Steingeräte zum Vorschein. Die Rohstoffe sind verschieden, der Obsidian, Radiolarit, Granit, Schiefer, Feuerstein usw. stammen aus den Steinvorkommen der nahe liegenden Tokaj-, Mátra- und Zempléngerge, ferner aus Transdanubien. Die in großer Zahl vorhandenen Absplisse und Splitter können zugleich auch auf die örtliche Herstellung der Geräte von den Bewohnern der Siedlung hinweisen.

Besonders interessant scheinen für uns die Bestattungen der neolithischen Siedlung. Bis dahin erschlossen wir 13 Bestattungen. Bei den meisten Begräbnissen konnten

tek mind az egyének a közösségben betöltött szerepére, helyzetére utalhattak. Mivel hazai őskorkutatásunk meglehetősen keveset tud a Tisza-vidéki, ilyen korai közösségek társadalmi viszonyairól, ezért kiemelten foglalkoztunk a sírokkal, mint a kor társadalmi viszonyainak egyik megjelenítőivel. Tisztában vagyunk azzal, hogy az előkerült egyének társadalmi helyzetének megítéléséhez szükség volna a falu összes temetkezésének az ismeretére. E hiányosságot némileg kompenzálva, a 13 sír ismertetését – mely töredékes részét képviseli az újkőkori falu temetkezéseinek – a korszakból eddig feltárt (összesen 211) temetkezések figyelembe vételével végeztük el.³

A 13 sír a település határain belül került elő, 4 a hulladékgyödrökből, többségük viszont a lakóházak melletti, újkőkori objektumoktól viszonylag mentes területről ered. Ez utóbbi jelenség már arra utal, hogy a vonaldíszes telepeken is egyre inkább szükségessé vált az elhunytaknak a lakótértől való elkülönítése. A sírok közül 10 két kisebb, laza szerkezetű csoportosulást mutatott (ORAVECZ 1996, Fig. 1), amit összhangban találtunk a nagyobb ásatási felületeken tapasztaltakkal, hogy tudni illik az AVK temetkezések legkevesebb 2–3 sírből álló (családi?) tömörüléseket mutatnak (KALICZ – KOÓS 1997, Abb. 3). A sírok többsége – az elhunytak kuporított alakjához idomulva – ovális, a fejnél összeszűkülő formájú. Találtunk olyan temetkezéseket is, melyeknél a gödör kontúrok ugyan nem láthatók, de a halott zsugorított helyzetéből kikövetkeztethető a sírok eredeti, ovális alakja. A halottak zsugorítása is egységes képet mutat: mindegyiket kuporítva, ÉK-DNy, vagy DK-ÉNy felé tájolva temették el. Megállapítjuk, hogy Tiszalúcon, de másutt is, a temetési rítusok rendkívül egységesek, vagyis a település majdnem minden halottja esetében ugyanazok szokások érvényesültek. Kivételt képeztek a melléklet adási szokások és a viseleti maradványok, amelyek azonban a szertartásokhoz képest igencsak eltérőek (1. táblázat).

Összesen 6 temetkezésben találtunk valamilyen (pl. öltözékből származó) mellékletet. Mindezek vagy a halotti szertartás alkalmával (a közösség „gondoskodásának” jegyében), vagy az elhunytak egykori viseletéhez tartozóan kerültek a sírokba. A tiszalúci elhunytak mellett általában 1–2 edény került elő, míg a Felső-Tisza-vidéken 3–6 kerámiával eltemetett személyek is előfordultak.⁴ Mindössze 2 temetkezésben találtunk kőszerszámot (egy pattintott pengét és egy csiszolt laposvésőt), amelyek nemcsak e telep temetkezéseiben számítanak ritkaságnak, hanem általában mindenütt az Alföl-

die Elemente der erhalten gebliebenen zeitgenössischen Bestattungszeremonien beobachtet werden, so die Grabgruben, die Orientierung der Verstorbenen, ihre Lage, die Trachtgegenstände, ferner die Aufmerksamkeit der Lebenden gegen die Toten, also die Beigaben und alle Erscheinungen, die auf die Rolle und Lage der Menschen in der Gemeinschaft hinweisen. Da die gesellschaftlichen Verhältnisse der im Theißgebiet gelebten frühen Gemeinschaften für die heimischen Urzeitforscher recht wenig bekannt sind, beschäftigten wir uns ausführlich mit den Gräbern. Teils spiegeln sie nämlich die gesellschaftlichen Verhältnisse der Zeit wider. Wir wissen wohl, daß man zur Beurteilung der gesellschaftlichen Lage der Toten, deren Gräber freigelegt wurden, alle Bestattungen des Dorfes kennen mußte. Diesen Mangel kompensieren zu können, werden die 13 Bestattungen – die nur einen kleinen Teil der Begräbnisse der neolithischen Siedlung vertreten – unter Rücksicht der Bestattungen dieser Epoche (insgesamt 211 Gräber) bekanntgemacht.³

Die 13 Gräber kamen innerhalb der Siedlung vor. Vier wurden in Abfallgruben, die meisten aber unter den Häusern gefunden (wo es verhältnismäßig wenige neolithische Objekte gab). Die letzterwähnte Erscheinung weist schon darauf hin, daß die Absonderung der Verstorbenen vom Wohnbereich immer mehr nötig wurde. Zehn Gräber bildeten zwei Gruppen lockerer Anordnung (ORAVECZ 1996, Fig. 1). Das stimmt mit den, an anderen großflächigen Ausgrabungen erworbenen Erfahrungen überein: Die ALBK-Bestattungen konzentrieren sich in mindestens aus zwei, drei Grabgruppen (Familienbestattungen) bestehenden Gruppen (KALICZ – KOÓS 1997, Abb. 3). Der Hockerlage der Verstorbenen entsprechend sind die meisten Gräber von ovaler, am Kopf schmalerer Form. Bei einigen Bestattungen konnten die Konturen der Grube nicht beobachtet werden, aber aus der Hockerlage der Bestatteten konnte man auf die ursprüngliche ovale Form des Grabes schließen. Die Toten wurden einheitlich in Hockerlage, NO–SW-, bzw. SO–NW-orientiert begraben. Es ist festzustellen, daß die Bestattungsriten in Tiszalúc, aber auch anderswo, einheitlich sind, also bei fast allen Toten der Siedlung die gleichen Sitten zur Geltung kamen. Ausnahmen sind die Beigaben und die Reste der Trachtgegenstände, die im Vergleich zu den Zeremonien sehr abweichend sind (Tabelle 1).

Insgesamt in sechs Gräbern kamen Grabfunde (Beigaben, Trachtgegenstände) vor. Diese gelangten entweder anlässlich des Totenrituals (als die Äußerung der Sorge der Gemeinschaft) oder als die Gegenstände der einstigen Tracht der Toten ins Grab. In den Gräbern von Tiszalúc fand man im allgemeinen ein oder zwei Gefäße, aber in dem oberen Theißgebiet gab es auch 3–6 Keramikgegenstände pro Grab.⁴ Steingeräte (eine gespaltene Klinge und ein geschliffener, flacher Steinmeißel) kamen nur in zwei Bestattungen vor. Diese Funde gelten nicht nur in den

dön.⁵ Ékszer (nyaklánc, csüngődísz) 6 sírból került elő. A gyöngysorok legalább 2 féle nyersanyagból készültek: rendszerint Spondylus-kagylóból és valamilyen különleges szépségű vagy ritkaság számba menő (márvány vagy mészkő) anyagból. Az egyik nyaklánc gyöngyei közé csepp alakú csontdísz fűztek (9. kép). Három darab csüngődísz törött Spondylus-kagyló karperecekből alakították ki, amelyek jelenleg egyedi darabnak számítanak a Tisza-vidéken (7. kép 1–3). Sírleletként kövek is előfordultak, de jelentésükről szinte semmit sem tudunk. Elképzelhető, hogy ezeket is, mint az okkerrögöket, a különleges bánásmódban részesült halottak mellé helyezték.

A temetkezésekben talált tárgyak – minden bizonnyal – nem azonos értéket képviseltek. A különbség a leletek ritkaságában, készítés módjában, tartósságában vagy szépségében mutatkozik meg. Számos vélemény szerint az ilyen leletek tükrözik az elhunyt személy közösségbeli helyzetét, szerepét. A leletek egy része közönséges hétköznapi tárgy, amelyek helyben készültek és mindenki által hozzáférhetőek voltak; míg a másik részüket nehezebben beszerezhető nyersanyagokból, pl. az Égei (esetleg az Adriai-) tenger vidékéről származó tuskós osztrigából, vagy a Balkán-félszigetről való márványból állították elő. Ezek igen dekoratív és nagyértékű „presztízs ékszereknek” számítottak a Felső-Tisza-vidéken a középső neolitikum folyamán.

A sírleletek darabszám, fajta és összetétel szerint változtak. Leggyakoribb az 1–2 darab, a legritkább az 5 db (3 féle lelet) volt. A Tisza-vidék melléklettel rendelkező temetkezéseinek többsége is hasonló képet mutatott. A sírleletek sokfélesége valójában nem jellemző az AVK temetkezéseire.

Az antropológiailag meghatározott AVK-ás vázából az egész Tisza-vidéken nagyon kevés áll a kutatás rendelkezésére (főként töredékességük miatt). A Tiszalúcon feltárt vázából is mindössze 5 volt alkalmas az elhunytak nemének és életkorának a meghatározására (ZOFFMANN 1996).

Az ismert korú és nemű elhunytak mellett talált lelet előfordulások vizsgálata azt mutatja, hogy az edénymellékletek mindkét nemnél, minden korosztályban előfordultak (1. táblázat). Ezek között egy tartozott a jobban felszerelt temetkezések közé. Munkaeszközt egy férfiú és egy kisgyermek sírjában találtunk (1. táblázat), mindketten ugyancsak a jobban ellátott halottak közé tartoztak, mint ahogy az általános a kőben szegény Alföldön. Az ékszermellékletes (nyakláncos, amulettes) tiszalúci elhunytak temetkezéseiből arra lehetett következtetni, hogy életkortól, nemtől függetlenül

Gräbern dieser Siedlung, sondern auch in denen der ganzen Tiefebene als Unikum.⁵ Schmucksachen (Halskette, Anhänger) wurden in sechs Gräbern gefunden. Die Halsketten bestanden mindestens aus zweierlei Rohmaterialien, regelmäßig aus Spondylus und einem besonders schönen oder seltenen Material (Marmor, Kalkstein). Zwischen die Perlen einer der Halsketten wurde ein tropfenförmiger Beinschmuck gefädelt (Abb. 9). Drei Anhänger wurden aus gebrochenen Spondylus-Armbändern gemacht, gegenwärtig gelten sie als Einzelstücke im Theißgebiet (Abb. 7. 1–3). Auch Steinklumpen kamen als Grabfunden vor, aber über ihre Bedeutung wissen wir nichts. Es ist vorstellbar, daß auch diese – wie die Ockerstücke – den begünstigt behandelten Toten beigegeben wurden.

Die Grabfunde waren ganz gewiß nicht von gleichem Wert. Der Unterschied offenbart sich in der Seltenheit, Herstellungsweise, Dauerhaftigkeit, oder Schönheit der Funde. Nach zahlreichen Meinungen können solche Funde die Lage und Rolle der Verstorbenen innerhalb der Gemeinschaft widerspiegeln. Die Funde sind teils gemeine, alltäglich benutzte, örtlich hergestellte Gegenstände, die allen Menschen zugänglich waren, andererseits wurden sie aber aus schwer anschaffbaren Rohstoffen, so aus Stachelauuster, die vom Küstengebiet des Ägäischen (eventuell des Adriatischen) Meeres stammt, oder aus Marmor, der auf dem Balkan angeschafft wurde. Diese Gegenstände galten als sehr dekorative und teure „Prestigeschmucksachen“ im Mittelneolithikum des oberen Theißgebietes.

Die Stückzahl, Art und Zusammensetzung der Grabfunde waren verschieden. Am häufigsten wurden ein oder zwei, am seltensten fünf (dreierlei) Funde beigegeben. Die meisten im oberen Theißgebiet erschlossenen, auch Funde enthaltenden Bestattungen sind ähnlich. Eine Vielfalt der Grabfunde ist in der Wirklichkeit für die Bestattungen der ALBK nicht kennzeichnend.

Besonders wegen ihrer Bruchstückhaftigkeit wurden sehr wenige Skelette der ALBK-Gräber im oberen Theißgebiet anthropologisch bestimmt. Auch von den in Tiszalúc freigelegten Skeletten waren nur fünf zur Geschlechts- und Altersbestimmung geeignet (ZOFFMANN 1996).

Nach der Untersuchung der an Versorbenen bekanntesten Alters und Geschlechtes gefundenen Funde kann man feststellen, daß Gefäße sowohl Frauen als auch Männern in jedem Lebensalter beigegeben werden konnten (Tabelle 1). Werkzeuge wurden in einem Männer- und einem Kindergrab gefunden (Tabelle 1), beide gehörten zu den reicher ausgestatteten Toten, wie das in der an Gestein armen Tiefebene charakteristisch ist. Die Schmuckbeigaben (Halsketten, Amulette) weisen in Tiszalúc darauf hin, daß diese vom Lebensalter und Geschlecht unabhängig getragen wurden (Tabelle 1). Diese Beobachtung bezieht sich im allgemeinen auch auf die anderen ALBK-Bestattungen der Tiefebene: Schmuck-

viselték azokat (1. táblázat). Ez a megfigyelés általában vonatkozik az alföldi vonaldíszes temetkezésekre is: az ékszmellékletek férfiak – nők – gyermekek sírjaiban egyaránt előfordultak.

A különféle lelettípusok mennyiségi és minőségi előfordulásából megállapíthattuk, hogy sem itt, sem másutt a Tisza-vidéken, nemre vagy életkorra jellemző melléklet adási szokások nem voltak. Az „alföldi vonaldíszes” sírleletek uniformizáltak (unisex) voltak, legalább olyan mértékben, mint a temetkezési rítusaik.⁶

Feltárásaink jelenlegi szakaszában természetesen még nem megmondhatjuk meg, hogy voltak-e a tiszalúci telepen olyan sírok, amelyekbe ékszer, melléklet vagy egyéb gondoskodás nélkül kerültek a halottak. Valószínűnek tarthatjuk, hogy lehetnek ilyenek is, ugyanis az alföldi vonaldíszes kultúra sírjainak majdnem a felét ilyen módon találták meg. Feltételezzük, hogy ezek az elhunytak a közösségi hierarchia legalján helyezkedtek el (őket soroltuk az 1. fokozatba vagy csoportba).⁷ Viszont azok az elhunytak, akikről már valamilyen formában gondoskodtak, vagy szerényebb (középső újkőkori viszonylatban átlagosnak mondott) lelettel is rendelkeztek, a 2. fokozatba vagy csoportba sorolhatók. A tiszalúci és a Tisza-vidéki eltemetettek többsége ilyen helyzetű lehetett. Míg a 3. csoportba kerültek az átlagosnál több, vagy értékesebb és ritkább lelettel rendelkező, „gazdagabb” személyek. Feltételezésünk szerint Tiszalúcon 3 ilyen temetkezés volt, egy gyerek (6. kép) egy férfi és egy női sír (7–8. kép). Bár a sírok effajta „gazdagsága” nem feltűnő, sőt igen szerénynek mondható (különösen ha a későbbi korok összetettebb társadalmainak a temetkezéseivel hasonlítjuk össze), de itt, a Kárpát-medencei korai földművelő közösségeiben a „presztízs ékszerek” (a meleg tengeri kagylóból készült nyakláncok, karperecek, korongok; a rézgyöngyök, mutatós ásványok), az átlagnál valamivel tehetősebb, tekintélyesebb személyekre utalnak.⁸ A „gazdagabb” férfi-leletek esetében, gondolhatunk arra, hogy az ilyen sírokba közösségi vezetőket vagy esetleg családfeleket temettek el. Ez a fajta „gazdagság” a Tisza-vidéki temetkezésekben nőknél és gyermekeknél is előfordult, esetükben pedig úgy véljük, hogy ők a „gazdagabb” férfiak, közösségi vezetők (és családfelek?) közvetlen hozzátartozói (gyermekai, feleségei) lehettek. Megfigyeléseink szerint az ilyen helyzetű „gazdagabb” személyek minden közösségben (ill. faluban) kis számban ugyan, ám rendszeresen előfordultak. Ezeknek a luxuscikkeknek a kezdeti feltűnése még nem jelentett rétegzett társadalmi viszonyokat, csupán a korai

sachen kamen sowohl in Männer- und Frauengräbern als auch in Kinderbestattungen vor.

Die Qualität und Quantität der Fundtypen deuten darauf hin, daß an Geschlecht oder Lebensalter gebundene Sitten, was die Beigaben betrifft, weder da noch anderswo im Theißgebiet existierten. Die Grabfunde der ALBK sind uniformisiert (Unisex), mindestens in dem Maße als die Bestattungsriten.⁶

Beim gegenwärtigen Stand unserer Freilegungen wissen wir natürlich noch nicht, ob es in der Siedlung von Tiszalúc Gräber gab, in denen die Toten ohne Schmucksachen, ohne andere Beigaben oder sonstige Fürsorge bestattet wurden. Es ist wahrscheinlich, daß auch solche gab, da beinahe die Hälfte der Toten der ALBK ohne Beigaben vorkamen. Es ist anzunehmen, daß sich diese Verstorbenen ganz unten in der gemeinschaftlichen Hierarchie befanden (sie wurden von uns in die Stufe oder Gruppe 1 gereiht).⁷ Die Verstorbenen aber, für die man irgendwie sorgte, oder die über bescheidene (im Mittelneolithikum für allgemein zu haltende) Funde verfügten, können in die Stufe oder Gruppe 2 eingeordnet werden. Die Mehrheit der in Tiszalúc und im Theißgebiet Bestatteten könnte von solcher gesellschaftlichen Stellung sein. Der Gruppe 3 wurden zugleich die „reicheren“ Personen zugeordnet, die mehrere, oder wertvollere und seltener vorkommende Funde als der Durchschnitt hatten. Wir nehmen an, daß es in Tiszalúc drei Bestattungen solcher Art gab, d. h. ein Kinder- (Abb. 6), ein Männer- und ein Frauengrab (Abb. 7–8). Dieser „Reichtum“ ist zwar nicht auffallend, es kann sogar für bescheiden gehalten werden (besonders im Vergleich zu den Bestattungen komplexerer Gesellschaften der späteren Epochen), aber die „Prestigeschmucksachen“ (aus Meeresschnecke gemachte Halsketten, Armbänder, Scheiben; Kupferperlen; ansehnliche Mineralien) weisen hier, in den Ackerbau treibenden Gemeinschaften des Karpatenbeckens auf etwas wohlhabendere, angesehenere Personen als der Durchschnitt hin.⁸ Im Fall der Beigaben „reicher“ Männergräber denkt man daran, daß die Führer der Gemeinschaft, oder die Familienhäupter in diesen Gräbern begraben wurden. Dieser „Reichtum“ tauchte im oberen Theißgebiet in den Frauen- und Kindergräbern ebenfalls auf. Wir sind der Meinung, daß sie die unmittelbaren Familienmitglieder (Kinder und Frauen) der „reicher“ Männer, der Gemeinschaftsführer (und Familienhäupter?) gewesen sein könnten. Unserer Beobachtungen nach kommen die „reichen“ Personen solcher Stellung in jeder Gemeinschaft (bzw. in jedem Dorf) zwar in kleiner Zahl, aber regelmäßig vor. Das anfängliche Auftauchen der erwähnten Luxusartikel weist noch auf keine geschichteten gesellschaftlichen, sondern nur auf die egalitären Verhältnisse der frühen, Ackerbau und Tierzucht treibenden Gemeinschaften hin.

Die Freilegung der mittelneolithischen Siedlung und der Gräber in Tiszalúc, bzw. die Bearbeitung der Funde

földművelő és állattenyésztő közösségekre jellemző egalitárius viszonyokat.

Tiszalúcon a középső újkőkori település és temetkezés feltárása, valamint a leletanyag feldolgozása még folyamatban van. Természetesen a fentebb megfogalmazott véleményt ennek alapján lehet kiegészíteni vagy módosítani. A telep fontossága azonban már most sem kétséges.

Midőn a Felső-Tisza vidéki területeken a Kr. e. 6. évezred közepe táján, kezdetét vette az újkőkori „forradalom”, az itt élő lakosság hagyományos (halászó, vadászó, gyűjtögető) életmódját a fejlettebb, háziasításra alapozott élelemtermelés váltotta fel. Ennek a „másodlagos neolitizációnak” nevezett folyamatnak volt köszönhető az, hogy e régióban is megjelentek a letelepedett, falvakban élő paraszti gazdálkodással (növénytermesztéssel és állattartással) foglalkozó közösségek. Lakóik a környező – de főként a déli – területek legfontosabb újkőkori vívmányát, a domesztikációt megismerte, fejlődőképes gazdálkodást és kultúrát hoztak létre. A magyar kutatás e – az Alföldi Vonaldíszes Kerámia Kultúrájának nevezett – közösségeket főként a kerámia hagyatékuk alapján ismerhette meg. Csupán az elmúlt évek feltárásai révén adódott arra lehetőségünk, hogy a hagyományos tipokronológiai elemzéseket túllépve, kísérletet tegyünk a Tisza-vidéket benépesítő, „alföldi vonaldíszes” közösségek életmódjának, vallási életének, temetkezési szokásainak – nem utolsósorban pedig –, társadalmi viszonyainak a rekonstruálására.⁹

ORAVECZ HARGITA
Magyar Nemzeti Múzeum
1088 Budapest
Múzeum krt. 14–16.

sind noch im Gang. Die oben formulierte Meinung kann natürlich dementsprechend ergänzt oder modifiziert werden. Die Wichtigkeit der Siedlung ist aber bereits zweifellos.

Als die neolithische „Revolution“ im oberen Theißgebiet um die Mitte des 6. Jahrtausends v. Chr. begann, wurde die traditionelle Lebensweise der hiesigen Bevölkerung (Fischerei, Jagd, Sammeln), von der auf den Kulturpflanzen und domestizierten Tieren fußenden höher entwickelten Nahrungsmittelproduktion abgelöst. Diesem sekundäre Neolithisierung genannten Vorgang ist es zu danken, daß die angesiedelten, in Dörfern gelebten, Pflanzenbau und Tierzucht treibenden Bauerngemeinschaften erscheinen konnten. Nachdem die Einwohner die Domestikation, also die wichtigste Errungenschaft der umliegenden, aber hauptsächlich der südlichen Gebiete kennengelernt hatten, brachten sie eine entwicklungsfähige Wirtschaft und Kultur zustande. Die ungarische Forschung lernte diese, unter dem Namen Alföld-Linienbandkeramikkultur zusammengefaßten Gemeinschaften in erster Linie anhand ihres Keramiknachlasses kennen. Nur die Freilegungen der letzten Jahre machten uns möglich, die traditionellen typochronologischen Analysen überschreitend zu versuchen, die Lebensweise, das religiöse Leben, die Bestattungsbräuche und nicht zuletzt die gesellschaftlichen Verhältnisse der das Theißgebiet bevölkerten ALBK-Gemeinschaften zu rekonstruieren.⁹

HARGITA ORAVECZ
Magyar Nemzeti Múzeum
H-1088 Budapest
Múzeum krt. 14–16.

Jegyzetek:

- ¹ A 3 rövidebb ásatási szezon alatt az összes feltárt terület nagysága elérte az 1200 m²-t.
- ² A jelenlegi összesítő térkép közlését nem tartjuk még szükségesnek, mivel a rajta lévő objektumok értelmezése körülményes lenne.
- ³ A Tisza-vidéki középső neolitikus „vonaldíszes” temetkezésekre vonatkozó statisztikai táblázatokat a szerző a Patay Pál tiszteletére írott emlékkönyv cikkéből idézi. A kézirat megjelenése folyamatban van.
- ⁴ Az AVK-ás mellékletek vizsgálata során úgy találtuk, hogy kerámia a mellékletes sírok 54%-ban fordult elő.
- ⁵ A sírok mindössze 6%-a tartalmazott valamilyen kőszerszámot.
- ⁶ Általában néhány alaptípus előfordulása volt a jellemző a Tisza-vidéki temetkezésekre, főként a kerámiáé és az ékszereké (nyakláncoké, karpereceké, korongoké).
- ⁷ Az eddig közölt 211 temetkezésből (26%-os ismeretlenség mellett) 44% volt melléklet nélküli.
- ⁸ A „gazdagabbnak” számító Tisza-vidéki középső újkőkori sírokban a Spondylus-kagylóból készült nagyobb méretű ékszerek (övdíszek, karperecek, henger, 1,5–3 cm nagyságú gyöngyök), márvánnyal, vagy más különleges szépségű kövekkel, ritka ásványokkal (nyersrézzel, gagáttal) kombinált nyakláncokon fordultak elő, gyakran olyan jelenségek kíséretében, mint pl. a testfestés vagy az ételáldozat.
- ⁹ Köszönetünket fejezzük ki mindazoknak, akik a MNM részéről támogatást nyújtottak a kutatásainkhoz.

Anmerkungen:

- ¹ Die Größe der während drei kurzer Ausgrabungskampagnen freigelegten Fläche betrug 1200 m².
- ² Die Veröffentlichung des gegenwärtigen Gesamtplanes halten wir noch nicht für nötig, da die Deutung der Objekte kompliziert wäre.
- ³ Die statistischen Tabellen zur mittelneolithischen ALBK-Bestattungen im oberen Theißgebiet werden aus der Studie der Verfasserin zitiert, die im Festschrift zur Ehre von Pál Patay erscheinen wird. Die Veröffentlichung des Manuskriptes ist im Gang.
- ⁴ Im Laufe der Untersuchung der ALBK-Beigaben fanden wir, daß 54% der Gräber mit Funden Keramikbeigaben enthielten.
- ⁵ Nur 6% der Gräber enthielten irgendein Steingerät.
- ⁶ Im allgemeinen war das Vorkommen einiger Grundtypen für die Bestattungen des oberen Theißgebietes kennzeichnend, so das der Keramik und der Schmucksachen (Halsketten, Armbänder, Scheiben).
- ⁷ 44% der bis dahin veröffentlichten 211 Bestattungen waren beigabenlos (neben einer 26 prozentigen Unbekanntheit).
- ⁸ In den als „reich“ geltenden mittelneolithischen Gräbern des Mitteltheißgebietes kamen die aus Spondylus gemachten großen Schmucksachen (Gürtelzierden, Armbänder, zylindrische, 1,5–3 cm lange Perlen), und die mit Marmor oder anderen Steinen besonderer Schönheit, bzw. mit selten vorkommenden Mineralien (Rohkupfer, Gagat) kombinierten Halsketten oft in Begleitung solcher Erscheinungen wie z. B. die Körperbemalung oder das Speiseopfer zum Vorschein.
- ⁹ Wir sind allen Kollegen im Ungarischen Nationalmuseum zu Dank verpflichtet, die uns bei den Forschungen Hilfe leisteten.

Irodalom ■ Literatur:

GYULAI 1996

GYULAI, F.: Using image analysis in the evakuation of plant imprints found on sherds. In: Makkay, S. – Starnini, E. – Tulok, M.: Excavations at Bicske-Galagonyás. (Part III.) The notenkopf and Sopot-Bicske cultural phases. Trieste, 1996, 258–264.

HERTELENDI ET AL. 1998

HERTELENDI, E. – SVINGOR, É. – RACZKY, P. – HORVÁTH, F. – FUTÓ, I. – BARTOSIEWICZ, L. – MOLNÁR, M.: Radiocarbon chronology of the neolithic and time span of tells settlements in eastern Hungary based on calibrated radiocarbon dates. Archeometrical Research in Hungary II. Budapest–Kaposvár–Veszprém 1998, 61–69.

KALICZ – KOÓS 1997

KALICZ, N. – KOÓS, J.: Eine Siedlung mit ältestneolithischen Hausresten und Gräbern in Nordost Ungarn. In: Uzdarje Dragoslavu Srejičiču. Beograd, 1997, 125–135.

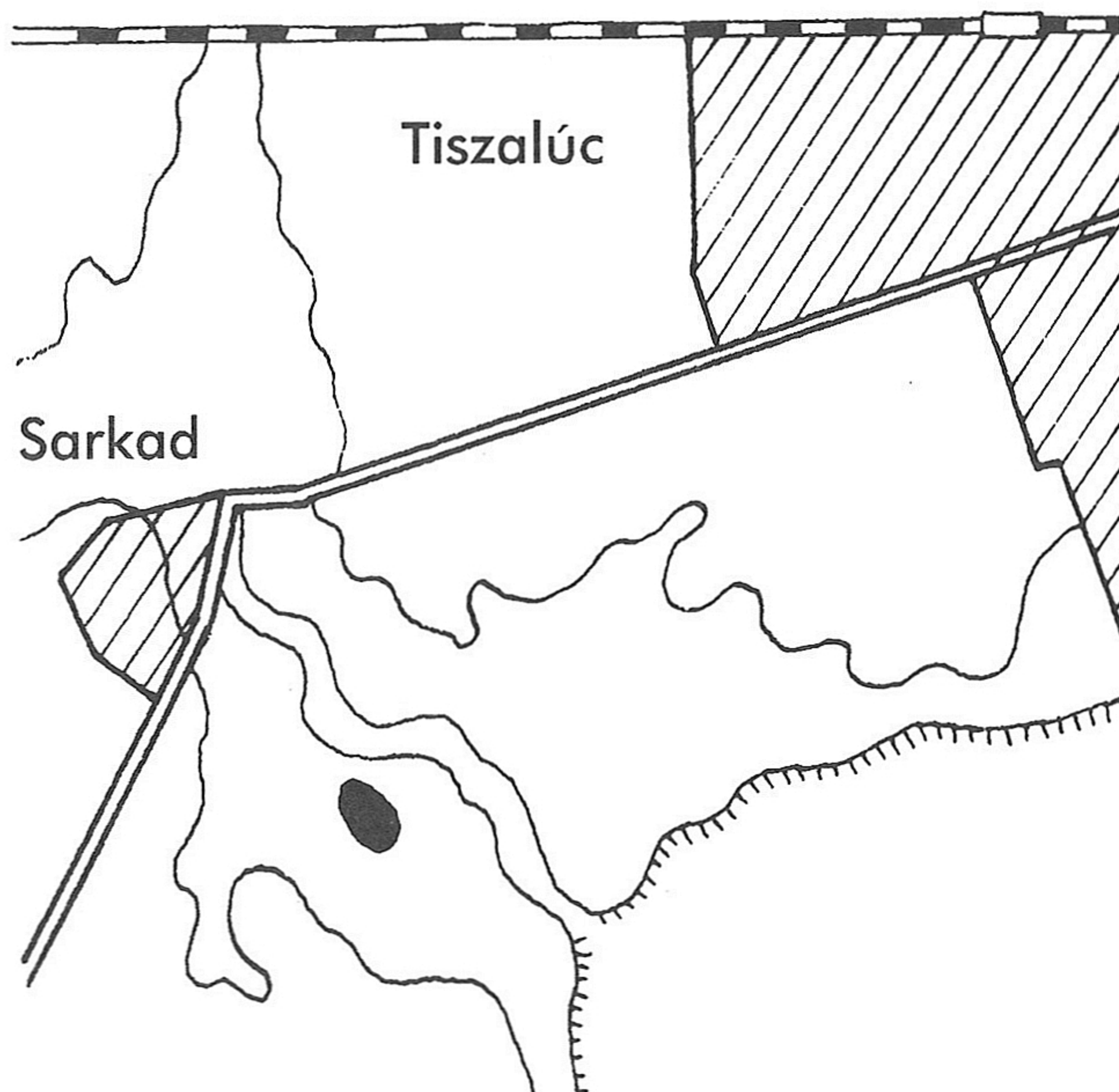
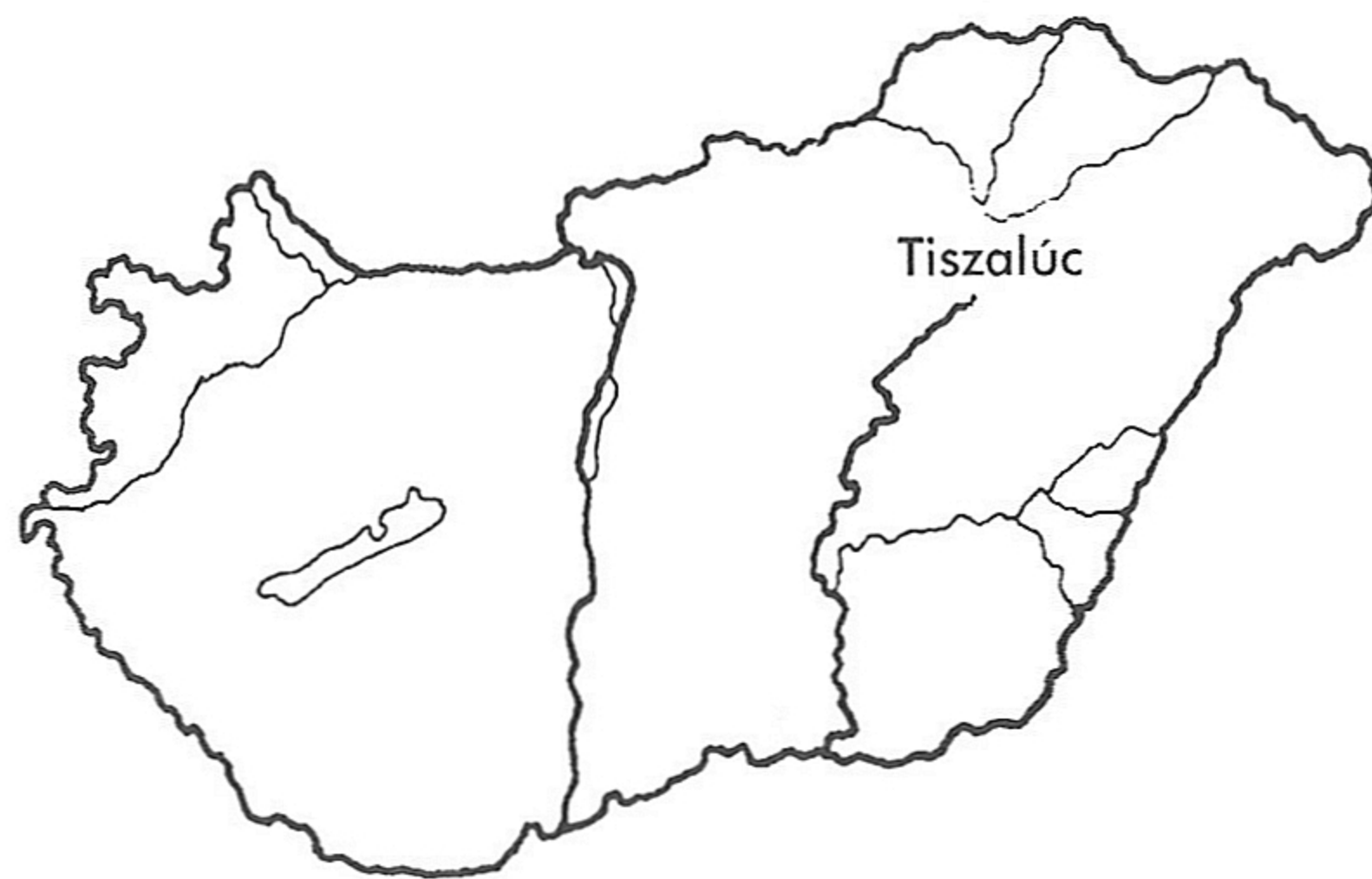
ORAVECZ 1996

ORAVECZ, H.: Neolithic burials at Tiszalúc–Sarkad. Data to the burial practicies of the Alföld Linear Pottery Culture. FolArch 45 (1996) 51–61.

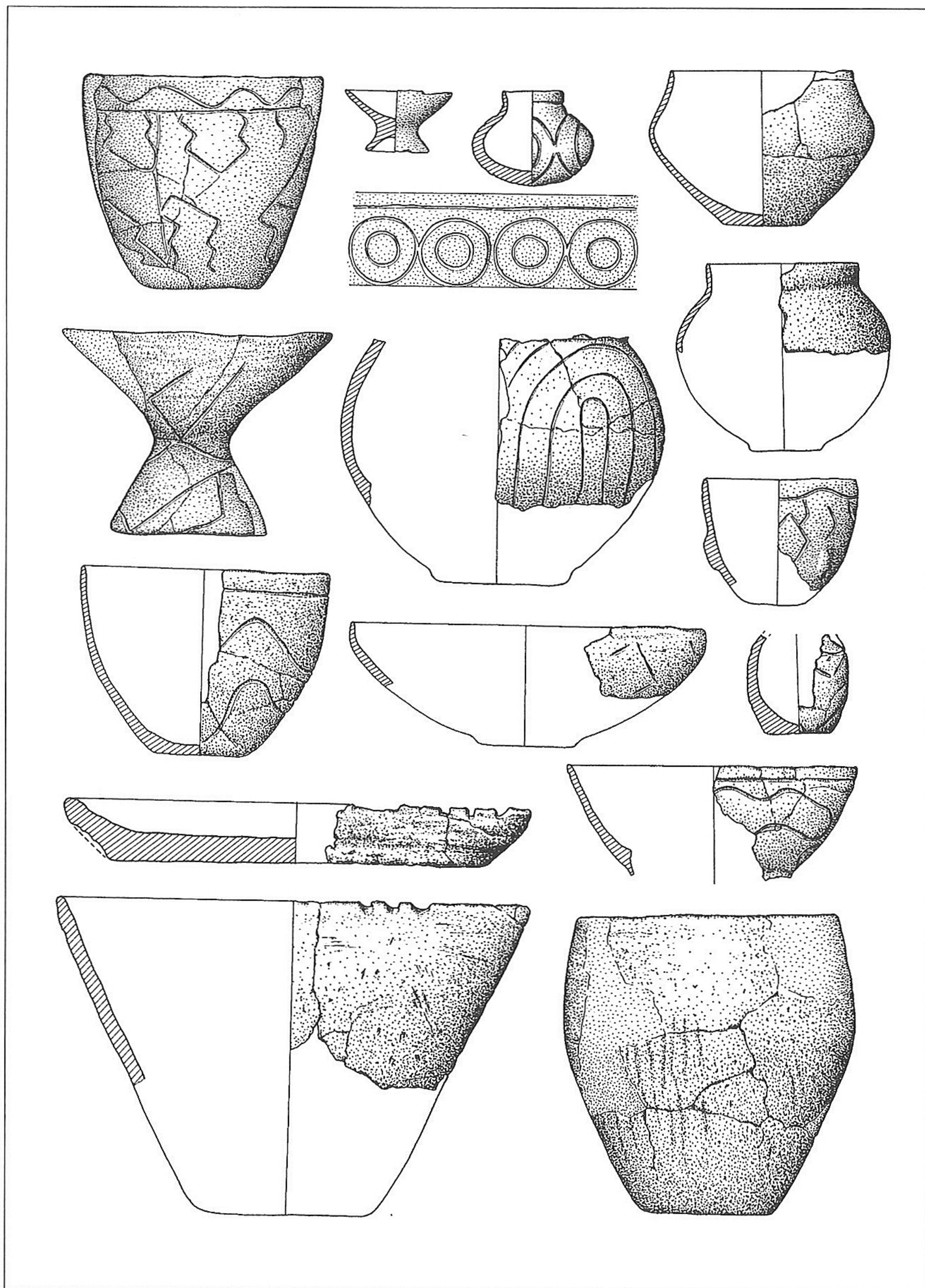
- ORAVECZ 1997 ORAVECZ, H.: Alföld Linear Pottery Finds from Tiszalúc–Sarkad. *FolArch* 46 (1997) 93–111.
- PATAY 1987 PATAY, P.: Bisherige Ergebnisse der Ausgrabung in der kupferzeitlichen Siedlung von Tiszalúc–Sarkad. *FolArch* 38 (1987) 89–120.
- RACZKY 1982 RACZKY, P.: Előzetes jelentés a Tisza III vízlépcsőhöz régészeti munkálatakról Szolnok megyében. *ArchÉrt* 1882, 223–230.
- RACZKY 1989 RACZKY, P.: Chronological Framework of the Early and Middle Neolithic in the Tisza Region. In: *Neolithic of Southeastern Europe and its Near Eastern Connections* Ed.: Bökönyi, S. Budapest, 1989, 233–251.
- VÖRÖS 1994 VÖRÖS, I.: Animal husbandry and hunting in the Middle Neolithic settlement at Tiszavasvári–Deákalmi dűlő (Upper Tisza region). *JAM* 36 (1994) 167–184.
- ZOFFMANN 1996 K. ZOFFMANN, Zs.: Human remains from the Neolithic site at Tiszalúc–Sarkad. *FolArch* 45 (1996) 63–68.

Sírszám	A halott helye	Tájolása	Fekvésmódja	A mellékletek	Összes lelete (fajta)	Életkora	Neme
B-3	Hulladékgödörben	ÉK-DNy	Bal oldalán kuporított	1 db helyi készítésű agyagedény (térdnél), 72 db márvány és egyéb kő nyaklánc (homlok és könyök tájékán)	2	Felnőtt	Ismeretlen
B-4	Ovális sírgödörben	ÉK-DNy	Jobb oldalán kuporított	Bolygatás miatt nem ismert		Felnőtt	Ismeretlen
B-5	Ismeretlen	ÉK-DNy	Bal oldalán kuporított	2 db helyi készítésű agyagedény (koponya és mellkas tájékán)	1	Maturus-senium (40-48 év körüli)	Nő
B-6	Hulladékgödörben	Ismeretlen	Bal oldalán kuporított	Ismeretlen		Ismeretlen (valószínű felnőtt)	Férfi
B-9	Ovális sírgödörben	DK-ÉNy	Bal oldalán kuporított	Nyakláncból származó 7 db mészke gyöngy, az arcnál helyi készítésű agyagedény	2	Maturus (40-49 év körüli)	Férfi
B-10	Valószínű ovális sírgödörben	DK-ÉNy	Bal oldalán kuporított	Törött kőszerszám töredéke (térdnél), 36 db mészke gyöngy (mellkason)	2	Infans I 2-4 év körüli gyermek	Ismeretlen
B-11	Valószínű (ovális) sírgödörben ?	ÉK-DNy	Bal oldalán kuporított	Bolygatás miatt ismeretlen		Infans I 2-3 év körüli gyermek	Ismeretlen
B-12	Hulladék gödörben	Ismeretlen	Ismeretlen	1 db helyi készítésű agyagedény	1 (?)	Infans I	
B-13	Ovális sírgödörben	DK-ÉNy	Bal oldali kuporítás	1 db obszidián penge (mellkas alatt), 67 db csont, mészke, márvány gyöngyfűzér maradvány (mellkason) 3 db Spondylus-kagyló csüngő	3	Maturus 42-47 év közötti	Férfi
B-14	Valószínű ovális sírgödörben	DK-ÉNy	Bal oldali kuporítás	2 db helyi készítésű agyagedény (hasnál), 51 db Spondylus-kagyló, márvány és mészke gyöngyök, csepp alakú csüngődísz (mellkason), kőrögök (hátnál)	3	Fiatalkorú	Nő (vizsgálat alatt)
B-15 (maradvány)	Hulladékgödörben	Ismeretlen	Ismeretlen	Bolygatott		Csecsemő	
B-16 (maradvány)	Hulladékgödörben	Ismeretlen	Ismeretlen	Bolygatott		Felnőtt	Töredékessége miatt nem vizsgálható
B-17 (maradvány)	Hulladékgödörben	Ismeretlen	Ismeretlen	Bolygatott		Felnőtt	Ismeretlen

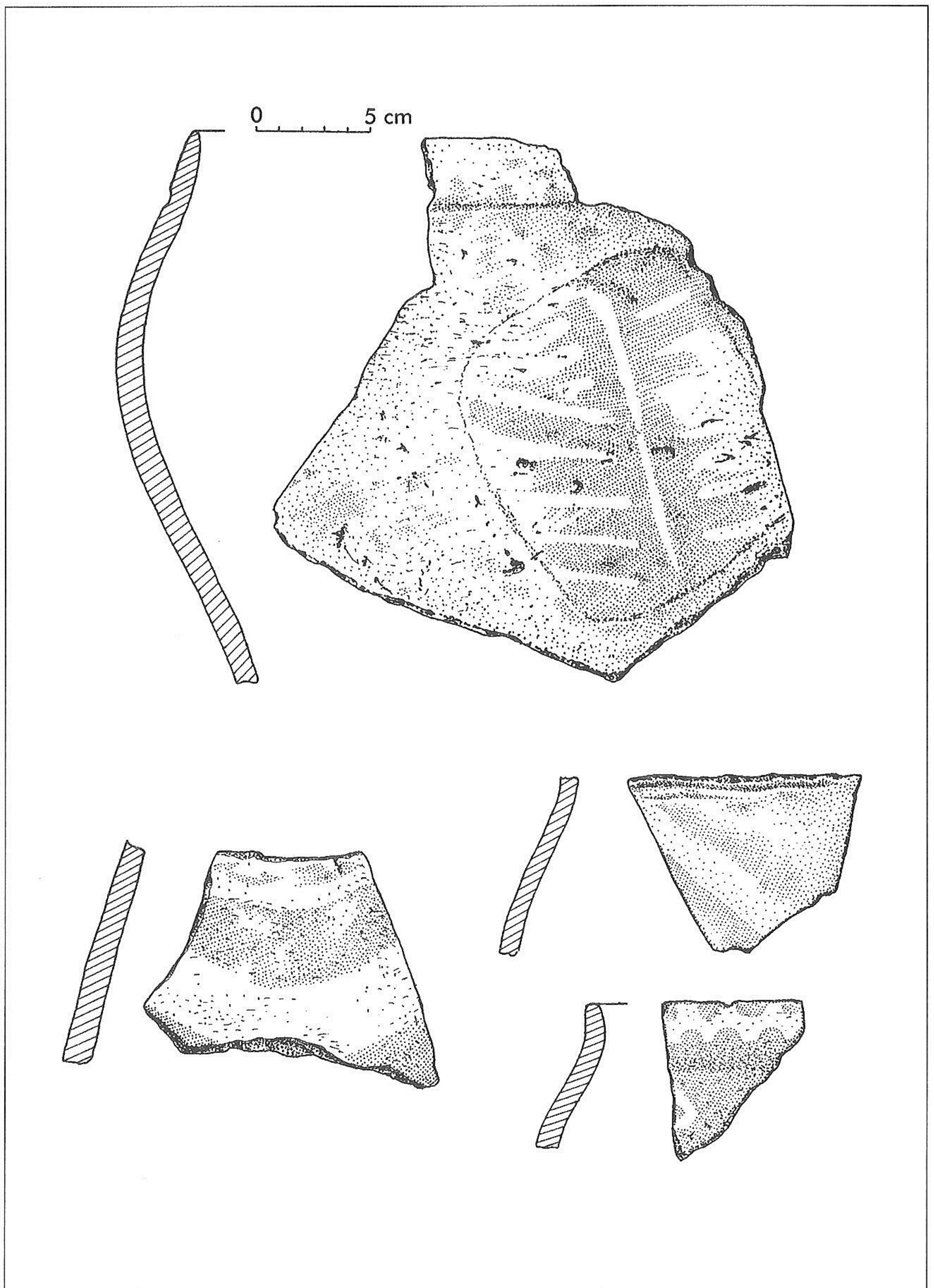
1. táblázat. Tiszalúci-Sarkad-i temetkezések összefoglalása a rítusok, az életkorok és nemek változásai alapján
Tabelle 1. Zusammenfassende Tabelle der Bestattungen von Tiszalúc-Sarkad aufgrund des Ritus, Lebensalters und der Geschlechter

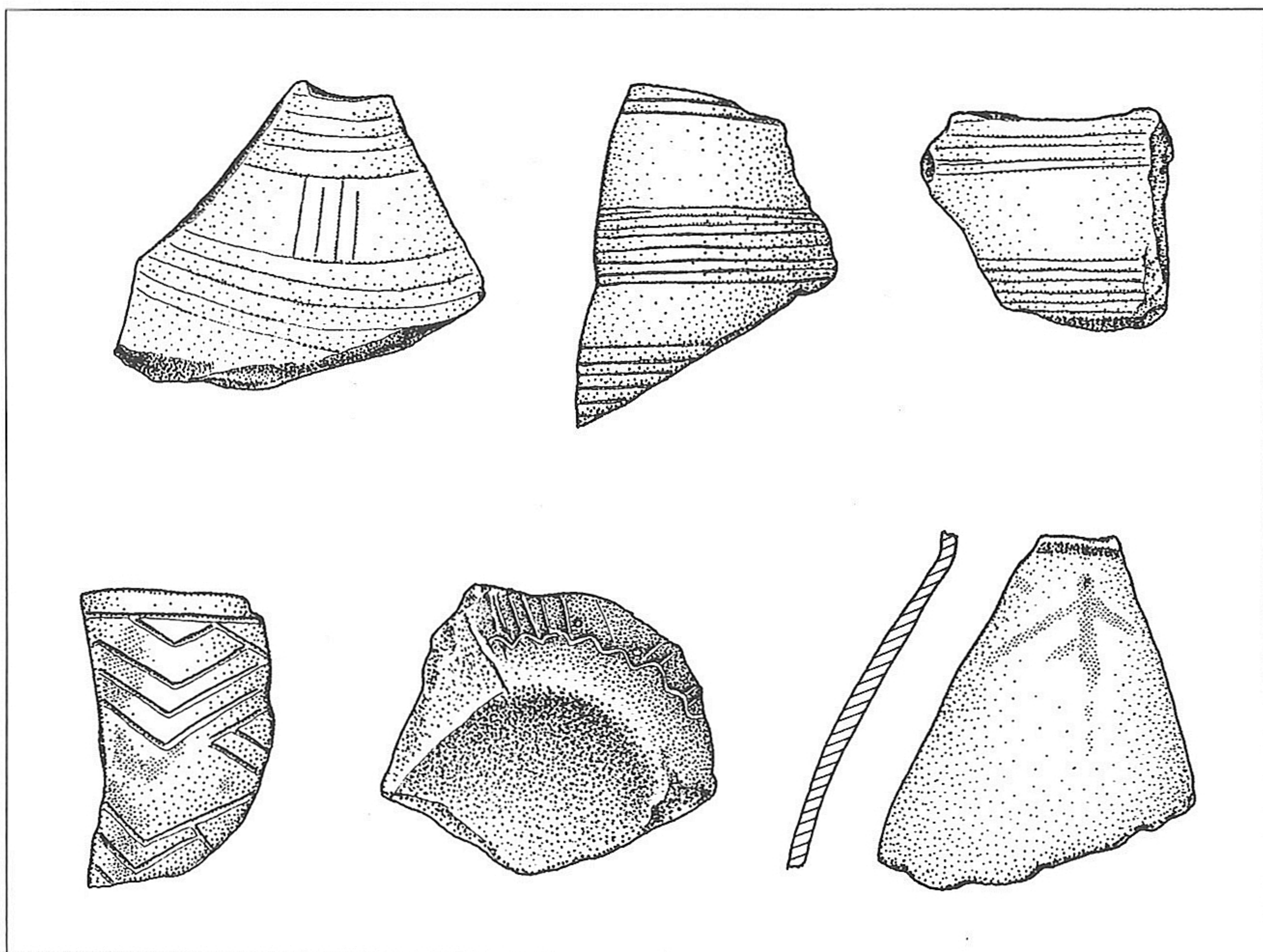
1. kép. Tiszalúc–Sarkad lelőhely Patay Pál nyomán. A befektített terület a rézkori lelőhelyet jelzi, ettől ÉNy-ra kerültek elő az újkőkori telep maradványai
 Abb. 1. Der Fundort Tiszalúc–Sarkad, nach Pál Patay. Der schwarze Fleck bezeichnet den kupferzeitlichen Fundplatz, die neolithischen Siedlungsreste kamen davon nordwestlich vor

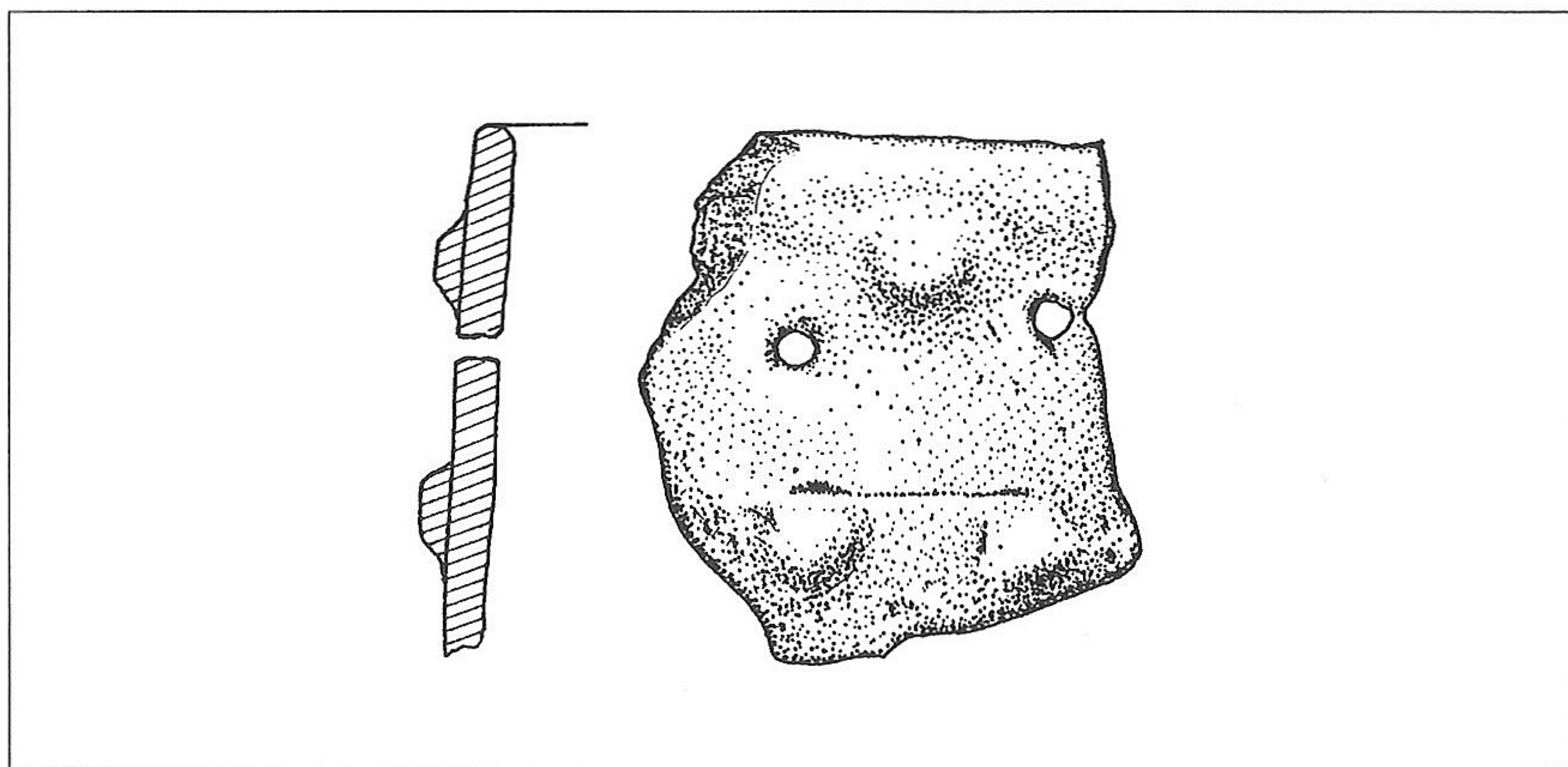
2. kép. Tiszalúc–Sarkad. Válogatás Patay Pál által feltárt újkőkor telepész kerámiaanyagából
 Abb. 2. Tiszalúc–Sarkad. Auswahl aus dem Keramikmaterial des von Pál Patay freigelegten Siedlungsteiles

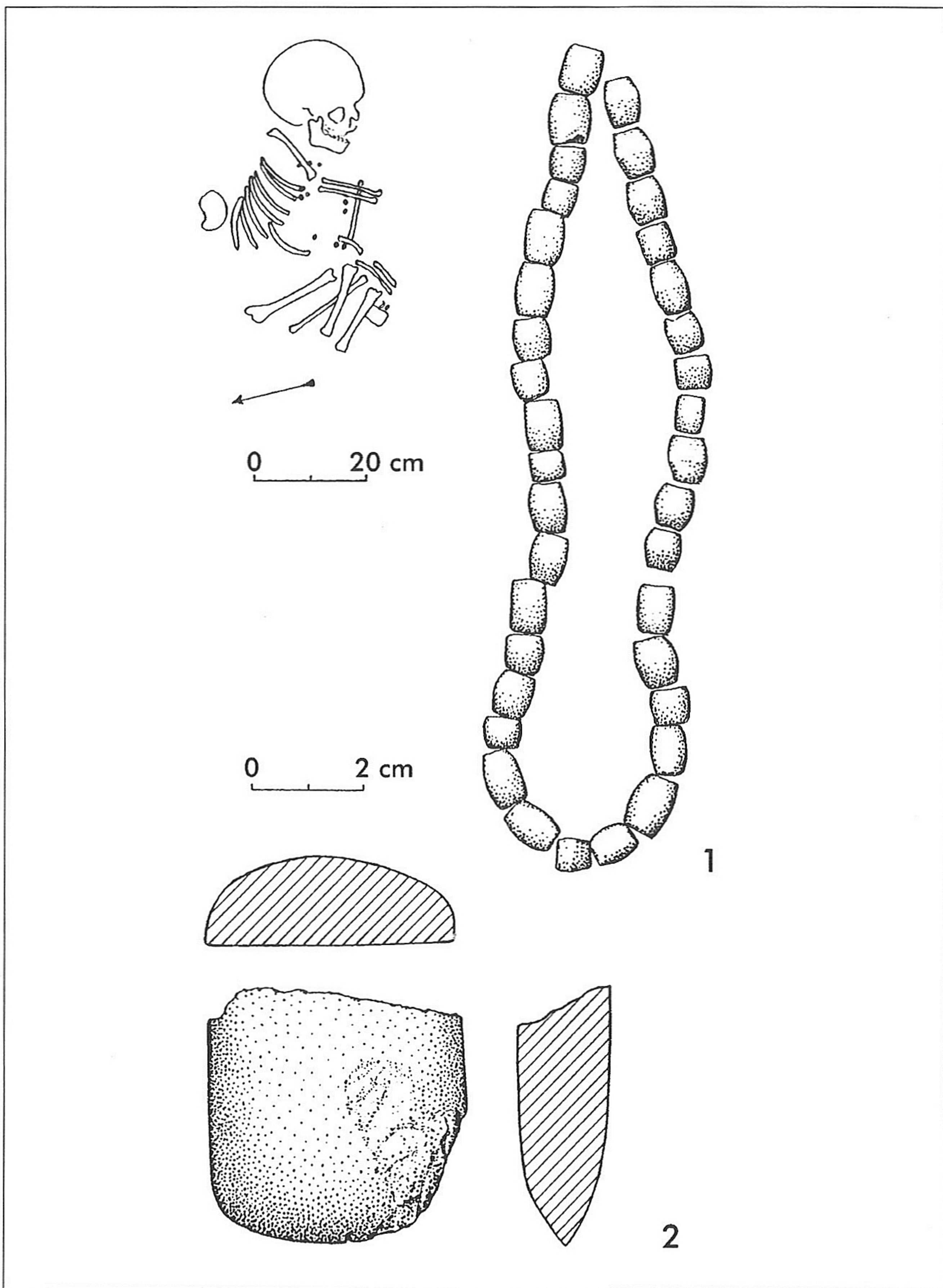
3. kép. Tiszalúc–Sarkad. Válogatás a település korai (kialakulásának), időszakára jellemző edénytöredékeiből
 Abb. 3. Tiszalúc–Sarkad. Auswahl aus den Keramikbruchstücken der frühen Phase (Entfaltungsphase) der Siedlung

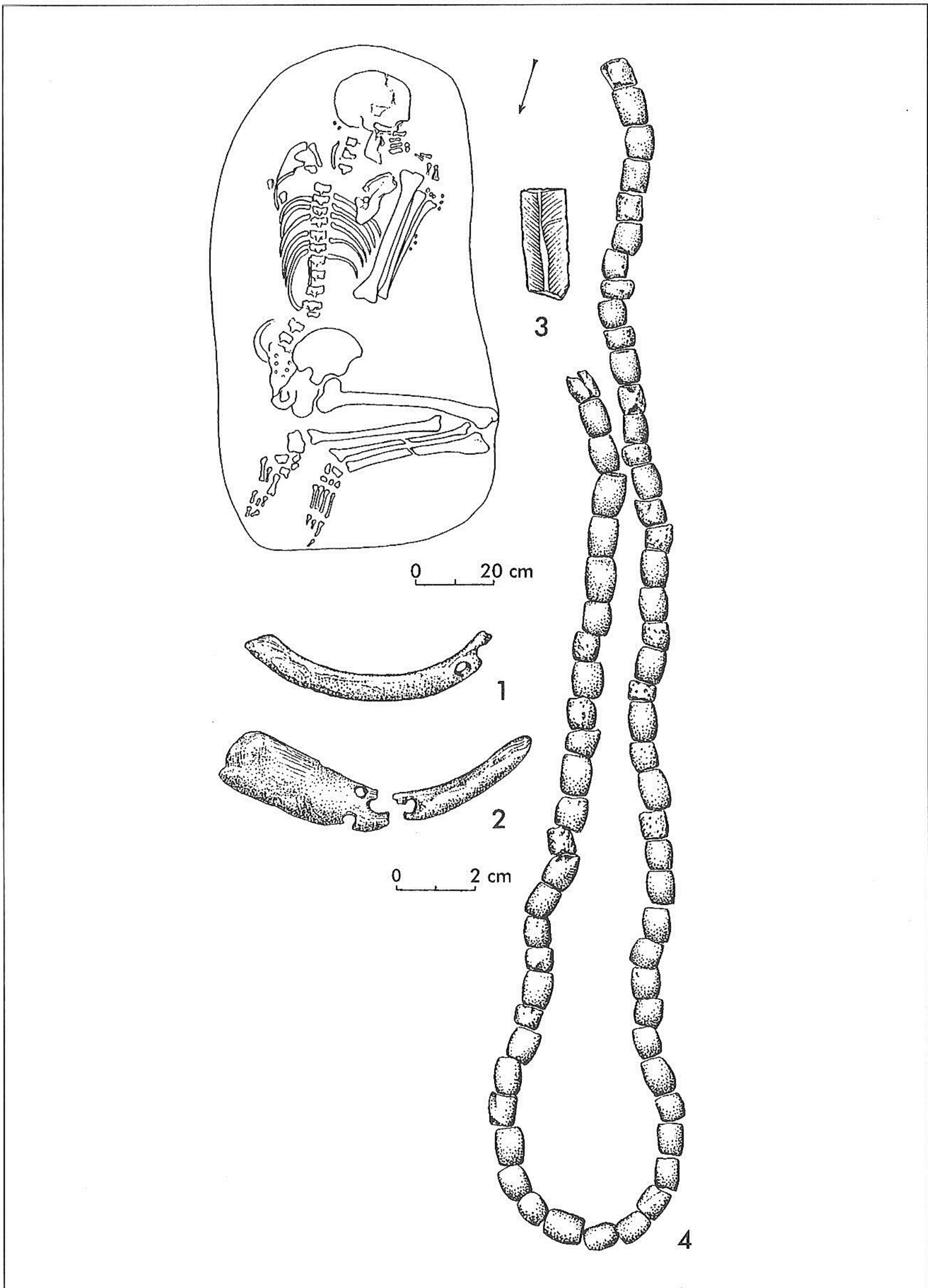
4. kép. Tiszalúc–Sarkad. Válogatás a telep korai időszakára jellemző edénytöredékeiből
 Abb. 4. Tiszalúc–Sarkad. Auswahl aus den Keramikbruchstücken der frühen Phase der Siedlung

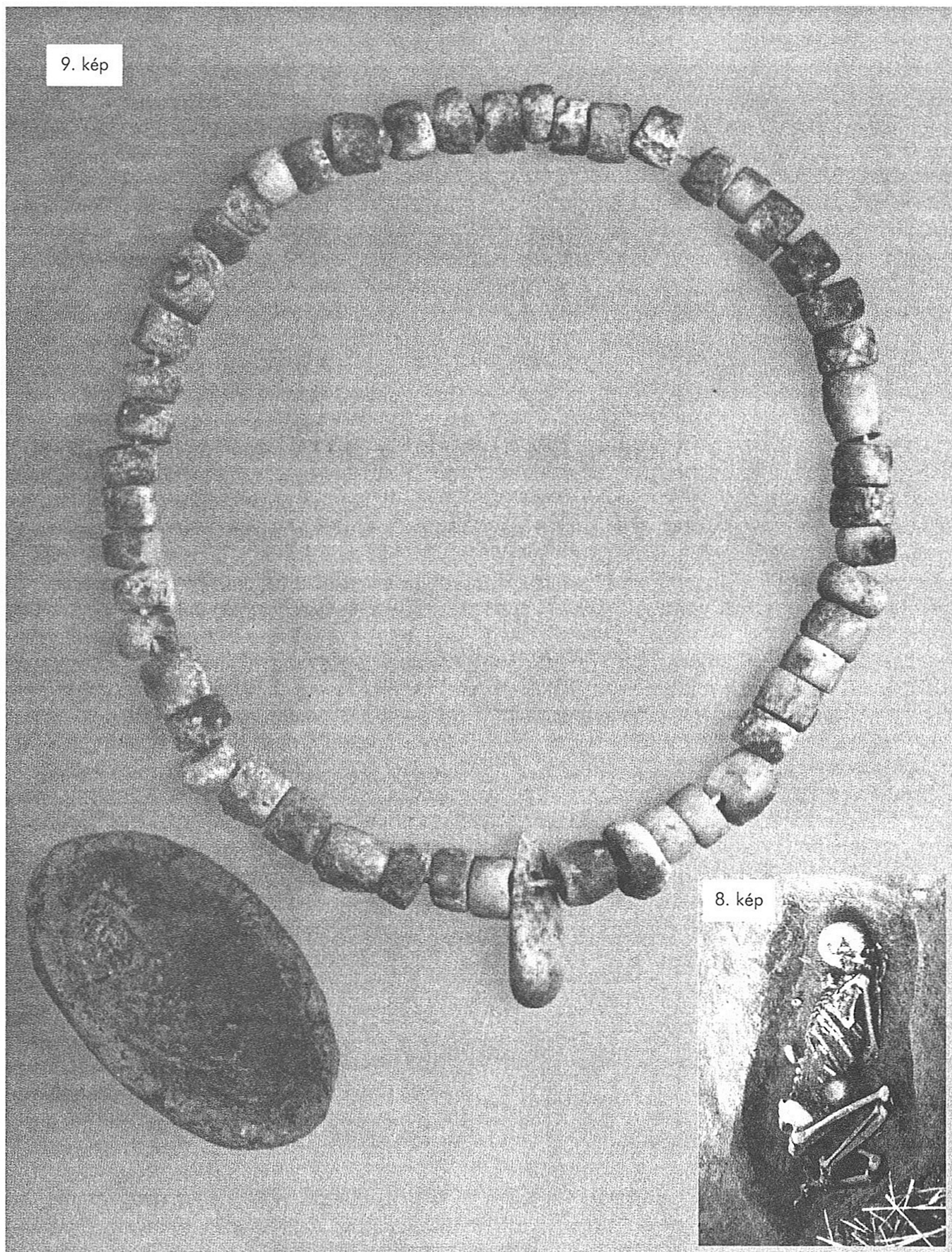
5. kép. Tiszalúc–Sarkad. Edényből származó „arcos” töredék
 Abb. 5. Tiszalúc–Sarkad. Bruchstück eines Gesichtgefäßes

6. kép. Tiszalúc–Sarkad. Az AVK-ás temetkezéseknél valamivel „gazdagabban” felszerelt 2–4 év körüli gyermek sírja
 Abb. 6. Tiszalúc–Sarkad. Das Grab eines 2–4 jährigen Kindes, das ein wenig „reicher” ausgestattet
 war als die durchschnittlichen Bestattungen der ALBK

7. kép. Tiszalúc-Sarkad. Az átlagosnál valamivel „gazdagabb” 42–47 év körüli férfi sírja
 Abb. 7. Tiszalúc-Sarkad. Das Grab eines 42–47 Jahre alten, ein wenig „reicher” ausgestatteten Mannes

9. kép

8. kép

8. kép. Tiszalúc–Sarkad. Fiatalkorú, az átlagosnál valamivel „gazdagabb” nő sírja
 Abb. 8. Tiszalúc–Sarkad. Das Grab einer ein wenig „reicher” ausgestatteter Jugendlichen

9. kép. Részlet az elhunyt mellett talált leletekből: nyaklánc és festékes edényke
 Abb. 9. Einige Grabbeigaben: Halskette und ein kleines Gefäß mit Farbe